

Władyka, Wiesław

"Bibliografia powieści odcinkowych
1918-1939", Oskar Czarnik, Wrocław
1979 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 20/1, 127-128

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Oskar Czarnik, *Bibliografia powieści odcinkowych 1918—1939*, Wrocław 1979, ss. 225.

W ramach problemu węzłowego „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja” została przygotowana publikacja bibliograficzna, której autor znany jest czytelnikom „Kwartalnika Historii Prasy Polskiej”. Zaprezentowany w książce materiał stanowił, co warto podkreślić, podstawę źródłową pracy doktorskiej obronionej w 1979 r. w IBL PAN pt. *Proza artystyczna na łamach wybranych polskich pism codziennych w latach 1918—1939*. Sposób przedstawienia zebranych danych świadczy o głębszym przemyśleniu problemu, a wstęp poprzedzający zestawienie bibliograficzne jest swoistym skrótem wielu wątków rozwiniętych w dysertacji przygotowywanej do druku przez Wydawnictwo Ossolineum.

Program kwerendy bibliotecznej objął 30 wybranych gazet, przy których selekcji zastosowano kilka kryteriów. Zadbano o reprezentatywność polityczną, tak iż w zbiorze znalazły się dzienniki, które wyrażały ideowe dążenia największych partii Drugiej Rzeczypospolitej, np. „Robotnik”, „Gazeta Warszawska”, „Rzeczpospolita”. Przyjęto poza tym założenie, że powinna być zachowana reprezentatywność terytorialna. W ten sposób uwzględniono przede wszystkim prasę miast, które „odgrywały doniosłą, często ponadregionalną rolę w życiu kulturalnym społeczeństwa polskiego”, a więc: Warszawy, Krakowa, Lwowa, Poznania i Wilna, w mniejszym stopniu Grudziądza, Łodzi i Katowic. Porównawczo: A. Notkowski w pracy doktorskiej pt. *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej 1918—1939* uznaje za wydawnictwa prowincjonalne te, które ukazywały się poza wymienionymi powyżej miastami (nie przyznaje jednak tak ważnej roli kulturotwórczej — i chyba słusznie — Grudziądzowi), automatycznie uważając je w ten sposób za makrośrodki, pełniące wyjątkowe funkcje w życiu społecznym Polski międzywojennej, co zgodne jest z tezami O. Czarnika.

Wśród wybranych gazet znalazły się także dzienniki ogólnoinformacyjne, będące w polskim czasopiśmiennictwie wytworem istotnych przemian prowadzących do umasowienia czytelnictwa prasy, a więc przede wszystkim: „Ilustrowany Kurier Codzienny”, „Wiek Nowy”, „Kurier Czerwony”, „Express Ilustrowany”. Wybór ten nie budzi wątpliwości, można co najwyżej proponować poszerzenie kwerendy o kolejne tytuły, o zachowanie jeszcze pełniejszej reprezentatywności, ale jest to postulat zawsze przecież — aż do znudzenia — występujący w ocenie selektywnych bibliografii i poważnie nie powinien być traktowany. Podstawowym zarzutem jest jednak fakt ograniczenia chronologicznego książki do lat 1918—1926. Zrozumiałe, że autor nie miał fizycznej możliwości podołać pracochłonnej kwerendzie obejmującej wszystkie lata Drugiej Rzeczypospolitej; wysiłek taki wymaga właściwie działań zespołowych. Niemniej zakończenie pracy na dniu 31 XII 1926 r. nie tłumaczy się merytorycznie, nie jest też właściwie szerzej uzasadnione we wstępie. Tym większy żal, że niejedną z refleksji wynikających z lektury bibliografii należałoby zweryfikować poprzez analizę zjawisk rozwijających się po 1926 r., zwłaszcza w latach trzydziestych, w których wiele cech literatury „odcinkowej”, scharakteryzowanych przez O. Czarnika, uległo znacznemu zintensyfikowaniu, głównie w dziennikach o najbardziej powszechnym obiegu, prowadzących specyficzną politykę literacką, adresujących swoje przekazy do odbiorców treści tzw. trywialnego poziomu.

Czarnik zarejestrował powieści w odcinkach, nowele i opowiadania. Czytelnikom zaprezentował — jak pisze — tylko 5% ogólnej liczby zebranych tytułów (było ich w sumie ponad 4500), tj. 227 powieści odcinkowych (w tym 127 pozycji literatury rodzimej i 100 przekładów). Przegląd publikowanych na łamach gazet powieści wskazuje na kilka cech charakterystycznych. Trafiały tam dzieła wysokoartystyczne (np. J. Kadena Bandrowskiego *Generał Barcz*, Z. Nałkowskiej *Ro-*

mans Teresy Hennert), ale częściej drukowano literaturę trywialną (choćaby utwory M. Smolarskiego, J. Starskiego). Najwięcej tłumaczeń było z języka angielskiego i francuskiego, minimalnie z niemieckiego itd.

Autor bibliografii nie tylko zarejestrował, policzył i statystycznie scharakteryzował literaturę odcinkową, ale też ją przeczytał i dał temu interesujące świadectwo. Z tego względu zajmująca jest lektura wstępu, poświęconego m.in. systematyzacji konwencji artystycznych, w ramach których mieszczą się utwory opisane w opracowaniu. Przyjęta systematyzacja ma wpływ na zastosowany opis bibliograficzny każdej z powieści, w którym obok danych zawsze przy takiej okazji podawanych występują także omówienia — czasami dość obszerne — najważniejszych elementów trywialnej fabuły, m.in. typizacja głównych postaci (przynależność do środowiska społecznego, określenie schematu „przyjaciel—wróg”), podstawowy zarys fabularny (rodzaje konfliktów, zakończenie akcji), oddziaływanie społeczno-ideowe powieści itd. Dzięki takiemu przedstawieniu literatury popularnej pomieszczonej w 30 najważniejszych gazetach otrzymaliśmy stosunkowo pełny przegląd występujących tam stereotypów, schematów interpretacyjnych i dekalogów polityczno-ideowych. Jest to więc interesujące osiągnięcie. Wystarczy ponadto powiedzieć, że na podstawie dostępnych w bibliografii informacji (a rozzeznanie ułatwia rozbudowany system indeksów) można śmiało pokusić się o pewne uogólnienia na temat wyborów literackich dokonywanych w czołowych pismach Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1918—1926, a tym samym na temat gustów czytelników tej prasy.

Bibliografia Czarnika powinna budzić tym większe zainteresowanie historyków prasy, iż wnosi do klasycznego sposobu prowadzenia badań wiele elementów świeżych. Proponuje unowocześnienie tradycyjnych metod, zwłaszcza że kładzie — oczywiście w odniesieniu do stosunkowo niewielkiej tylko części przekazu gazetowego — duży nacisk na analizę treści, niebanalnie charakteryzuje występujące w niej konwencje. Zapewne przedstawione w książce ustalenia i doświadczenia nie zawsze dadzą się wykorzystać przy opracowywaniu wszystkich wypowiedzi dziennikarskich. Niemniej już na pierwszy rzut oka stały się widoczne wielorakie zależności między utworami literackimi (w określony sposób opisanymi przez Czarnika) a innymi działami pism. Jakże często nie dbano zbyt pieczołowicie o zachowanie integralności spojrzenia na prasę jako na źródło historyczne, czego objawem było to, że nie zastanawiano się, czy np. artykuł wstępny zgodny jest treściowo z tezami obecnymi w powieści odcinkowej publikowanej w tym samym numerze dziennika.

Tak więc skromna edycja bibliografii odgrywa pewną rolę w rozwoju historiografii czasopiśmiennictwa polskiego, pozwala śmieiej sytuować ją w programie badań nad dziejami kultury. Z wielką nadzieją oczekiwać będziemy na druk anonosowanej pracy doktorskiej O. Czarnika, będącej pełniejszym podsumowaniem wieloletnich prac, których pierwsze owoce już teraz zapowiadają obfite plony.

Wiesław Władyka

Tadeusz Kłak, *Czasopisma awangardy, cz. II: 1931—1939*, Wrocław 1979, ss. 219 + 1 nlb.

Druga część rozprawy Tadeusza Kłaka stanowi konsekwentną kontynuację jego poprzednich rozważań poświęconych inicjatywom czasopiśmienniczym awangardzie literackiej w latach dwudziestych. Stosując tę samą metodę opisu autor omawia licy periodyków awangardowych drugiego dziesięciolecia okresu międzywojenne-